

Vladimir OBRADOVIĆ¹

Trgovina ženama u svrhu seksualne eksploatacije u BiH

Trafficking Women in Bosnia and Herzegovina

Sažetak

U referatu dan je izvod iz cjelovitog projekta koji je dvofaznog (kvantitativnog i kvalitativnog) multimetodskog pristupa, realiziran na uzorku od 695 žena – djevojaka žrtava trafficking-a. Iscrpno su analizirane karakteristike žrtava i situacija kojima su bile izložene kroz proces trgovine, te multiplom regresijskom analizom provjeren utjecaj pojedinih push i pull faktora. Objektivnim pristupom (cluster analizom) klasificirane su tri kategorije žrtava: upitne, neupitne i situacijske. Iz kvalitativnih analitičkih nalaza, (narativna analiza životnih priča žrtava i osuđenih trgovaca) dani su izvodi koji verificiraju rezultate kvantitativnog pristupa, čime je djelomično ostvarena metodološka sinteza i triangulacija. Utvrđivanje stupanja inteziteta viktimiziranosti u potpunosti je potvrdilo ispravnost stava da pristanak žrtve treba smatrati irelevantnim kada god je prisutan neki oblik prinude. (Protokol LIN 2000.)

1 UVOD

Trafficking je termin kojim se opisuje svaka ilegalna trgovina krijumčarenom robom u cilju profita. Tokom zadnjih 10 godina ovaj koncept je proširen i podrazumijeva i ilegalni transport ljudi, osobito žena i djece radi prodaje ili eksploatacije njihova rada. Najčešći oblik trafficking-a odnosi se na transport žena i djevojaka u svrhu seksualnog iskorištavanja,

---

¹ Dr. sci., redovni profesor na Fakultetu kriminalističkih nauka u Sarajevu

pri čemu se organizirano usklađuju: regrutiranje, transportiranje, krijumčarenje, prodaja i preprodaja. Koriste se gotovo svi oblici i načini prevare, obmane, podmićivanja, zloupotrebe siromaštva, ugroženosti, socijalne i emocionalne nezrelosti do prijetnji, ucjena, prisile i otmice.

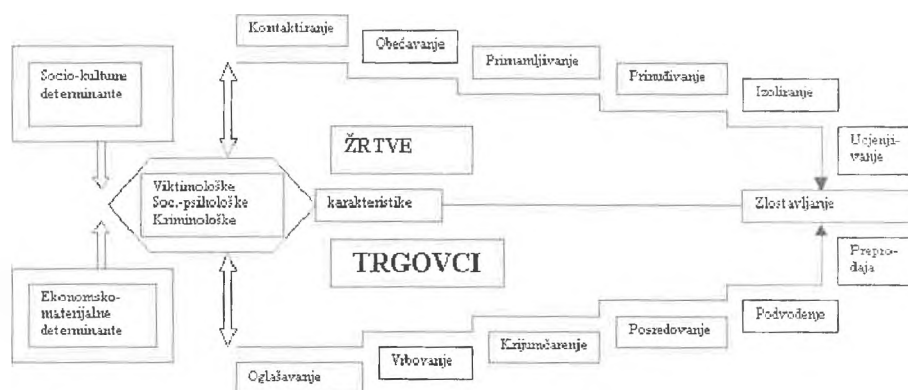
Protokol UN-a o "Sprečavanju, zabrani i kažnjavanju trgovine ljudima, osobito djecom i ženama" (Studen 2000.) jasno je naglašena zabrana eksploatacije korištenja prostitucije i drugih oblika seksualnog iskorištavanja, prinudni rad ili službu, ropstvo ili praksu sličnu ropstvu (podparagraf a). Izričito je navedeno da "pristanak žrtve trgovine ljudima na eksploataciju opisanu u podparagrafu (a) treba smatrati irelevantnim kad god je prisutan neki od oblika prinude" (podparagraf b).

Trgovina ljudima pojavljuje se kao globalan kriminalni fenomen u regionu Jugoistočne Europe i poslije trgovine drogom postaje najprofitabilnija aktivnost organiziranog kriminala. Trafficking žena – djevojaka u svrhu seksualne eksploatacije u Bosni i Hercegovini javlja se krajem 1996. godine i dobiva na svojoj ekspanziji 1997. do 2000. godine, kada se otvaraju brojni barovi i noćni klubovi sa plesačicama koje se dobrovoljno ili prinudno prostituiraju. Javno mnijenje i državne organe BiH ne zabrinjava previše ova pojava, jer se sve stereotipno objašnjava prisustvom stranih vojnih snaga. No, pod pritiskom nevladinih međunarodnih humanitarnih organizacija (naročito IOM), IPTF i lokalna policija poduzimaju racije i druge aktivnosti na suzbijanju trafficking-a žena – djevojaka koje dovode do privremenog zatvaranja lokala i privođenja vlasnika i djevojaka, ali sa malim zakonskim efektom. Tek 2003. godine poduzimaju se šire i intenzivnije akcije u skladu sa antitrafficking programom koje dovode do povlačenja ove pojave u "sivo zonsko područje" kriminalno organizirane prostitucije i seksualne eksploatacije u ilegalnim stanovima ili zakupljenim kućama.

2 METODOLOŠKI PRISTUP

Složenost fenomena trafficking-a žena – djevojaka pokušali smo multimetodski zahvatiti kvantitativnim i kvalitativnim metodološkim pristupom i njihovom sintezom u objašnjavanju pojedinih faza procesa trgovine i posljedica koje je seksualna eksploatacija i zlostavljanje imalo po žrtve.

Slijedeći procesni model bio je osnovni predložak nacrtu istraživanja kojeg su odobrile komisije donatora (ambasade SAD-a u BiH)

Cilj istraživanja bio je prvenstveno deskriptivno klasifikacijski, a tek potom eksplanacijski. Zbog nedovoljne izučenosti fenomena trafficking-a i njegove etiologije težili smo prvo da što potpunije opišemo razmjere problema i klasificiraju participantice u procesu trafficking-a prema kriteriju dobrovoljne i prisilne prostitucije.

Posebno je bilo važno provjeriti utjecaj sociokulturnih i ekonomsko materijalnih determinanti kao "push" faktora koji guraju mlade žene i djevojke iz zemalja jugoistočne Europe da se upuste u proces trafficking-a. Shodno tome potrebno je bilo objasniti zastupljenost i intenzitet pojedinih "pull" faktora koji privlačno i poticajno djeluju da se nekritično donese odluka i upusti u rizičnu avanturu ilegalnog putovanja u posve nepoznatu zemlju destinacije.

Probleme na koje treba odgovoriti ovaj referat formulirat ćemo kroz slijedeća pitanja:

1. Kako se realizira regrutiranje, transportiranje, prodaja i preprodaja žena i djevojaka žrtava trafficking-a?
2. Da li, kako i koji faktori koje dosadašnja (kvalitativna) istraživanja nazivaju "push" i "pull" predstavljaju stvarno utjecajne determinante upuštanja žena – djevojaka u proces trafficking-a i prihvatanja dobrovoljnog ili prinudnog prostituiranja?
3. Kako objektivni analitički postupak (cluster analiza) klasificira žene – djevojke koje su bile uključene u proces trafficking-a u BiH?

4. Koliko i kako su žene djevojke žrtve trafficking-a u BiH bile izložene pojedinim vidovima nasilja, zabrana, deprivacija, te seksualnog eksploatiranja, odnosno ukupnom intezitetu zlostavljanja?

3 IZVORI PODATAKA I UZORAK ISTRAŽIVANJA

Osnovni izvori podataka bili su policijsko-kriminalistička dokumentacija o žrtvama i počiniteljima trafficking-a, te podaci i nalazi dobiveni intevjuiranjem i opserviranjem žrtava koje su boravile ili prošle kroz skloništa IOM-a.

Dodatni izvori podataka bile su dokumentirane "životne priče" i rezultati fokus grupnog intevjuiranja, te intenzivne komunikacije sa osuđenim trgovcima – vlasnicima barova u KPD Zenica.

Uzorak istraživanja obuhvatio je 695 žena – djevojaka koje su potražile pomoć ili bile privedene u sklonište IOM-a (tzv. sigurnu kuću). Unutar ukupnog uzorka razlikovali smo 2 subuzorka $N_1 = 457$ slučajeva čije smo podatke interpretirali na razini sociološke analize i drugi subuzorak $N_2 = 238$ slučajeva žrtava koje su intevjuirane i psihijatrijski tretirane za vrijeme boravka u skloništu.

Osnovni metodološki problem bio je kako sadržaje odgovora i opise situacija i događaja prilagoditi za kvantitativnu obradu, što smo učinili analizom sadržaja modaliteta odgovora na svako pitanje te rearanžiranjem njihovog redoslijeda i kodificiranjem. Za metode obrade podataka koristili smo SPSS i u ovom referatu biti će prikazani rezultati multivarijantnih regresijskih i cluster analiza.

4 PRIKAZ REZULTATA DESKRIPTIVNE ANALIZE

4.1 Regrutiranje

Podaci uzorka istraživanja ukazuju da je dominantno izvorište regrutiranja žena i djevojaka sa svrhom njihovog trgovanja u svrhu seksualne eksploatacije u Moldaviji, Rumuniji i Ukrajini, te da "kupci" iz BiH dobro poznaju to tržište i lako nalaze regrutere među kojima se često nalaze i žene – djevojke koje su već "radile" u BiH.

TABELA 1. : Kako je žrtva došla do informacije o poslu

	Od koga	f	%
1	BLISKI I POZNATI	273	59,6
2.	NEPOZNATI-O	155	33,8
3.	KIDNAPIRANA	19	4,1
4.	NEMA PODATAKA	11	2,4
	TOTAL	458	100

U tabelarnom prikazu izloženi su svi slučajevi specificirani stvarnim odgovorima ispitanica iz prvog uzorka (N – 458) grupirani u dvije brojnije kategorije; prvu u kojoj je iskazano 273 slučajeve ili 59,6% od svih ispitanica koje su dobile informaciju o poslu od njima bliskih i poznatih ljudi u koje su mogle imati povjerenja da ih ne obmanjuju. Među 74 prijateljice se sigurno nalaze one koje su neposredno imale iskustvo boravka i rada u inozemstvu, a vjerojatno njihova zastupljenost je znatna i u kategoriji prijatelja – poznanika/poznanica. Dakle, stvarno regrutiranje vrši se pretežno organiziranim kriminalnim pristupom **deklariranih trgovaca koji u svojoj mreži značajno koriste prijatelje svojih žrtava ili nepoznate žene i muškarce.**

4.2 Kupnja i preprodaja žena – djevojaka u BiH

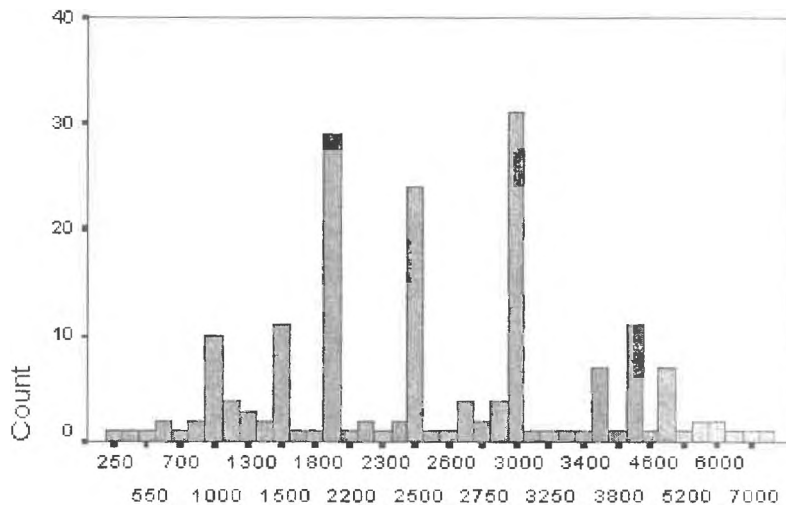
Za jedan dio žena-djevojaka kupovina se odvija u zemlji tranzita gdje borave de facto zatočene u ilegalnim stanovima u koje onda dolaze kupci ili preprodavači² da bi se utanačila cijena i preuzele djevojke. Tada većina žrtava prvi put saznaje kakva ih sudbina očekuje i ukoliko ne pristanu bivaju fizičkim, mentalnim i seksualnim zlostavljanjem primoravane na pokornost te dalje transportirane u barove, noćne klubove ili motele diljem BiH u oba njena entiteta.

Podaci koje smo dobili iz oba uzorka evidentno ukazuju na **trafficking situaciju u kojoj se ljudska bića tretiraju kao roba i određuje njihova tržišna cijena.** Slijedeća pitanja oslikavaju ove situacije:

- da li je žrtva znala da je prodana za novac?
- za koliko KM je žrtva prodana?
- koliko puta je prodavana?

² Na to evidentno ukazuju podaci iz "životnih priča" apsolutne većine trgovanih žena-djevojaka koje su bile zatočene u ilegalnim stanovima Beograda i Novog Sada.

Sedamdeset posto žrtava je znalo da je prodano za novac kupcima koji su ih došli izabrati i odvesti u svoje lokacije u Bosni i Hercegovini. Istina, preko polovine žrtava (57, 3%) ne zna za koliko je prodano, ali ostale navode točnu cifru za koju su prodane ili im je "gazda" (kako žene-djevojke zovu kupca – vlasnika lokala) naveo da su mu tu cifru dužne odraditi!

1. grafički prikaz distribucije iznosa
za koje su prodavane žene-djevojke u BiH

U prosjeku žene djevojke prodavane su za 2643 konvertibilnih maraka mada totalni raspon ide od 250 do 8000 konvertibilnih maraka.

Ove cijene su postale dosta ustaljene što znači da najveći broj žena - djevojka kupovana od trgovca za dvije do tri hiljada konvertibilnih maraka, što je trebalo pokriti troškove puta i zaradu transportera - krijumčara. No, pri tome treba uzeti u obzir da se je odjednom prodavalo više žena i djevojaka pa je i zarada krijumčara – trgovca bila znatno veća.

Kupci – "gazde" – vlasnici lokala su po pravilu oduzimali **putne isprave** i obavezivali žrtve da vraćaju taj **iznos duga** znatno duže nego što su stvarno odradile ovo svoje inicijalno zaduženje. Koliko je ova obaveza "nadoknade troškova kupnje" bila izgovor za seksualnu eksploataciju evidentno ukazuje činjenica da bi to žrtva "odradila" uz prosječan broj klijenata (4) i prosječnu cijenu po klijentu (100 KM) za najduže 4 – 6 dana.

Dužničko ropstvo je vrlo često navođeno kao oblik ucjene koju je "gazda" primjenjivao, a krug bezobzirne eksploatacije se zatvarao sistemom **preprodaje žena i djevojaka** koje su slijedile uvijek kada je "gazda" ocijenio da mu određena žena ili djevojka ne donosi odgovarajući prihod, ili kada je ona postala suviše zahtjevna u traženju svojih prava i zarade.

109 žena-djevojaka žrtava trafficking-a u BiH je dva i više puta (pre)prodavano, što u odnosu na čitav uzorak govori da je svaka četvrta žena bila dva i više puta de facto poput roblja prodavana na unutarnjem trafficking tržištu bosansko-hercegovačkog prostora.

Na taj način nastavlja se je ciklus seksualne eksploatacije i uspostavlja gotovo neraskidivi lanac dužničkog ropstva koji je jedino prekidala intervencija policije ili bijeg i sklanjanje u IOM-ova skloništa.

4. 3 Profil klijenata

Kakav je bio profil klijenata koji su posjećivali lokale u kojima su prodavane seksualne usluge, po pravilu prozване barovima ili noćnim klubovima, te osiguravane od neželjenih posjetilaca i policije mrežom suradnika (čuvara parkirališta, konobara, taksista dobavljača mušterija, osmatrača ispred policijskih stanica IPTF-a i lokalne policije, te informatora iz policijskih redova). Poznatost takvih lokala bila je opća, a izvještavanje sa nekih racija čini se da je više pomoglo reklami nego što je štetilo ovoj vrsti "biznisa".

Općenito, gotovo *stereotipno uvođenje javnosti*, dobro potpomognuto izvještavanjem štampe, bilo je (i jeste) da su *dominantni posjetioci-klijenti strani državljani najčešće imenovani kao pripadnici SFOR-a, IPTF-a i drugih međunarodnih organizacija.*

Podaci našeg istraživanja bacaju potpuno **drugačiju sliku na profil klijenata**. Prema *autentičnim izjavama djevojaka-žena žrtava trafficking-a u BiH* profil klijenata bio je slijedeći u oba naša dva uzorka:

TABELA 2. : *Profil klijenata*

	Uzorak 1 (N=457)			Modaliteti odgovora	Uzorak 2 (N=238)		
	N	%	%		N	%	%
a)	106	23,2		samo lokalni muškarci	119	50,0	
b)	68	14,9		lokalni vojnici i policija	21	8,8	
	174	38,1	61,3	Ukupno (a+b)	140	58,8	78,2
c)	52	11,4		internacionalna i lokalna klijentela	12	5,5	
d)	27	5,9		SFOR i lokalni klijenti	0	0,0	
e)	31	6,7		svi profili	27	11,3	
	110	24,1	38,7	Ukupno (c+d+e)	39	16,4	21,8
0.	173	37,8	100,0	nema podataka	59	24,8	100,0
	457	100,0		TOTAL	238	100,0	

Podaci iz oba uzorka istraživanja potvrđuju **prevalenciju domaćih klijenata** i dokazuju da lokalni muškarci, od koji mnogi iz redova policije, koriste često usluge trgovanih žena i djevojaka na prostorima BiH.

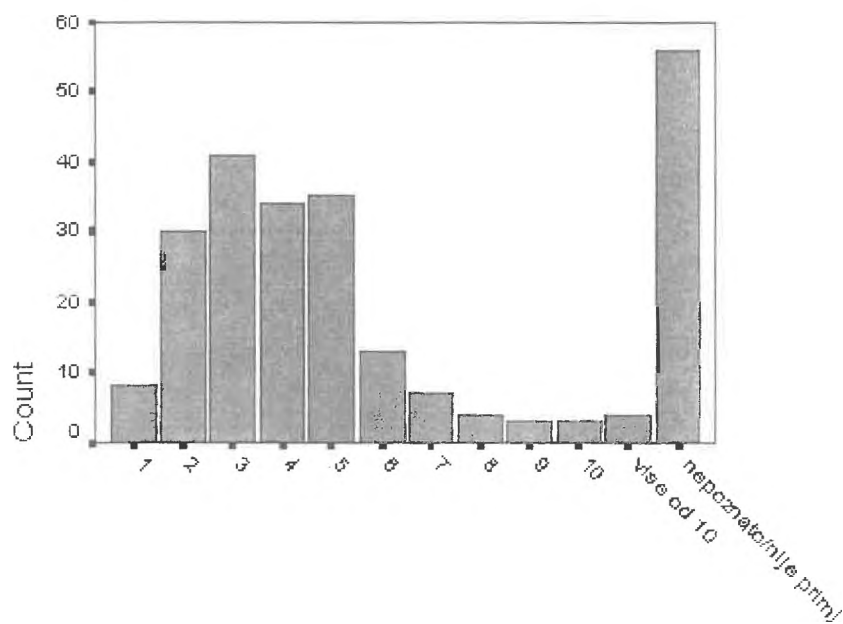
Prema tome naše istraživanje nedvojbeno dokazuje da **prisustvo stranaca, bilo kao pripadnika vojnih ili policijskih snaga, bilo kao članova međunarodnih organizacija i misija nije dominirajući faktor koji potencira toliki porast organizirane prostitucije u BiH, a još manje djeluje kao "pull" faktor trafficking-a.**

Prije bi se moglo konstatirati da je prisustvo međunarodnih snaga i organizacija **više "dobar, a ne pravi razlog" razvoja prinudne i dobrovoljne prostitucije u BiH, te da uzroke tolikoj potražnji treba tražiti u socioekonomskom i sociopsihološkom profilu posjetitelja ovih barova i noćnih klubova (određenih segmenata "lumpen buržoazije" i "ratnih profitera" te kriminalnog podzemlja bosanskohercegovačkog društva.).**

4. 4 Seksualna eksploatacija

Inspekcijom koju smo proveli u toku 9 mjeseca 2003. godine u nekim lokalima Sarajeva, Kiseljaka i Viteza utvrdili smo da broj djevojaka ide od minimalno 5 (Sarajevo) do 17 (Vitez). Ovi će nam podaci poslužiti pri procjeni prihoda-zarade koju ostvaruju vlasnici takvih lokala.

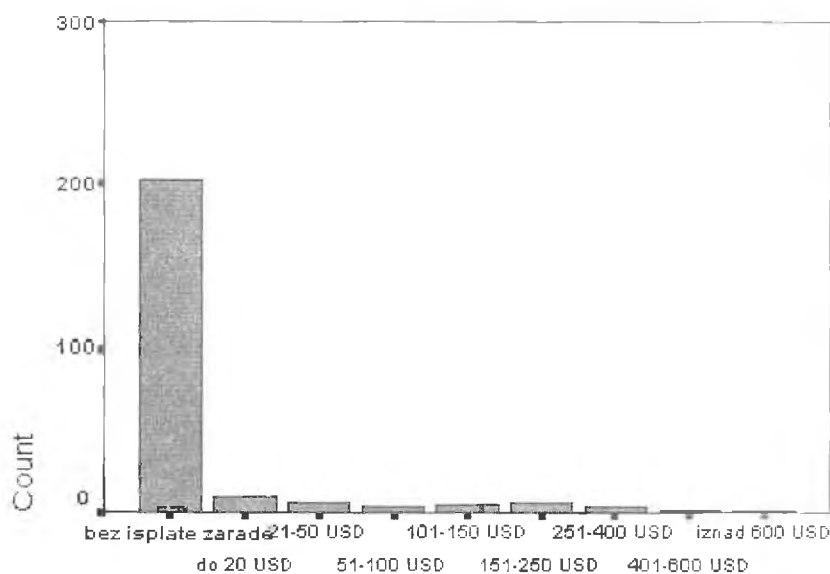

2. Grafički prikaz prosječnog dnevnog broja klijenata

Prosječan broj mušterija $M = 3,79$ odnosno **4 klijenta dnevno**, a više od toga moralo je primiti **15% ukupno žena-djevojaka** našeg uzorka. Ove podatke navodimo isključivo radi prikaza nehumanih uvjeta života žrtava trafficking-a, ali nam oni mogu poslužiti za procjenu stupnja eksploatiranosti žrtve, odnosno zarade trgovaca seksom u BiH.

Mnoge životne priče žrtava navode još zastrašujuće uvjete i izloženost seksualnom nasilju koje je potpuno uništavalo identitet žrtve i razvijalo bespomoćnost i totalno beznade. Analiza psihološkog i psihijatrijskog profila žrtava trafficking-a koja je dana u kvalitativnom dijelu ove studije, teorijski objašnjava i empirijski dokumentirano govori o položaju, situaciji i posljedicama po mentalno i fizičko zdravlje žrtava.

3. grafički prikaz zastupljenosti djevojaka-žena koje su primale dio svoje zarade od vlasnika

Od ukupno žena-djevojaka žrtava trafficking-a nije ništa plaćeno njih 84,9% za vrijeme čitavog svog boravka i pružanja seksualnih usluga u BiH. Preostalih 15% dijele se po pola na one koje su dobivale do 100 USA dolara mjesečno i na one koje su dobivale više od toga. No, postotno i brojčano plaćene djevojke-žene više su izuzetak nego pravilo. Navedeni podaci nepobitno ukazuju da se seksualna eksploatacija zadržavala na gotovo ropskom odnosu za apsolutnu većinu žrtava i da "gazde" po pravilu nisu isplaćivale niti minimalne iznose zarada pravdajući to time da moraju prvo namiriti troškove transporta i kupnje, odnosno obmanjujući žrtve da će im na kraju ugovora isplatiti zaradu i najčešće ih preprodajući odmah nakon što se ocijeni da žrtva ne nosi više očekivanu dobit ili bi mu mogla praviti probleme zahtijevajući isplatu dogovorenog dijela zarade.

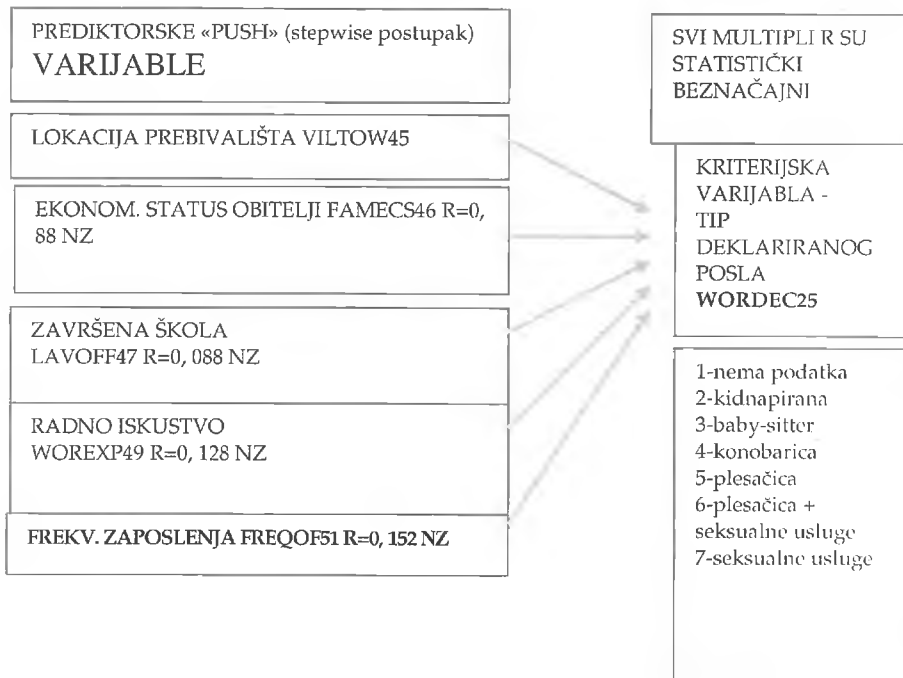
5 REGRESIJSKA ANALIZA DJELOVANJA "PUSH" I "PULL" FAKTORA

Gotovo u svim dosadašnjim istraživanjima trafficking-a (pretežno sa kvalitativnim metodološkim pristupom na vrlo skromnim prigodnim malim uzorcima) navode se i razmatraju utjecaji takozvanih "push" i

"pull" faktora koji pospješuju, ovisno o snazi svog utjecaja na individuuma, situacije i proces trafficking-a. Ovi faktori najpotpunije su pobrojani i razmotreni u materijalu "Trgovina ljudima" od 15. 09. 2002. godine koji je upućen na korištenje nadležnim policijskim organima zemalja porijekla i zemalja destinacije trafficking-a od strane Pakta o stabilnosti. U tom materijalu navode se slijedeći:

PUSH FAKTORI	PULL FAKTORI
<ul style="list-style-type: none"> • nezaposlenost • siromaštvo • nedostatak izobrazbe • diskriminacija spolova • nasilje u obitelji 	<ul style="list-style-type: none"> • očekivanje zaposlenja i financijske naknade • za žene koje se prostituiraju očekivanje velike zarade • pristup materijalnim dobrima zapada • poboljšanje socijalnog položaja i tretmana • zamišljeni "glamurozni" život svakodnevnog zapadne Europe • zahtijevanje od žena da budu reproduktivne • zahtijevanje "egzotičnih" žena kao prostitutki • zahtijevanje jeftinog rada

Izrijekom se navode ovi "push faktore" da oni značajno guraju mlade djevojke i žene da se otisnu u svijet koji privlači snagom svojih "pull faktora" koji su paralelno pozicionirani i uvećaju izloženost i osjetljivost žena i djevojaka na mamce trgovaca ljudima. Diskriminirajući i negativni "push faktori" moraju se postaviti nasuprot "pull" zamišljenih prednosti života u bogatim zemljama Zapadne Europe. Ovaj **zdravorazumski pristup analizi uzroka i motiva trafficking-a**, ma koliko izgledao logički prihvatljiv, ne može se prihvatiti bez provjere, niti u jednom istraživanju koje koristi naučnu metodologiju

4. Hijerarhijska multipla regresijska analiza utjecaja "push" faktora na prisilnu i dobrovoljnu prostituciju trgovanih žena – djevojaka u BiH

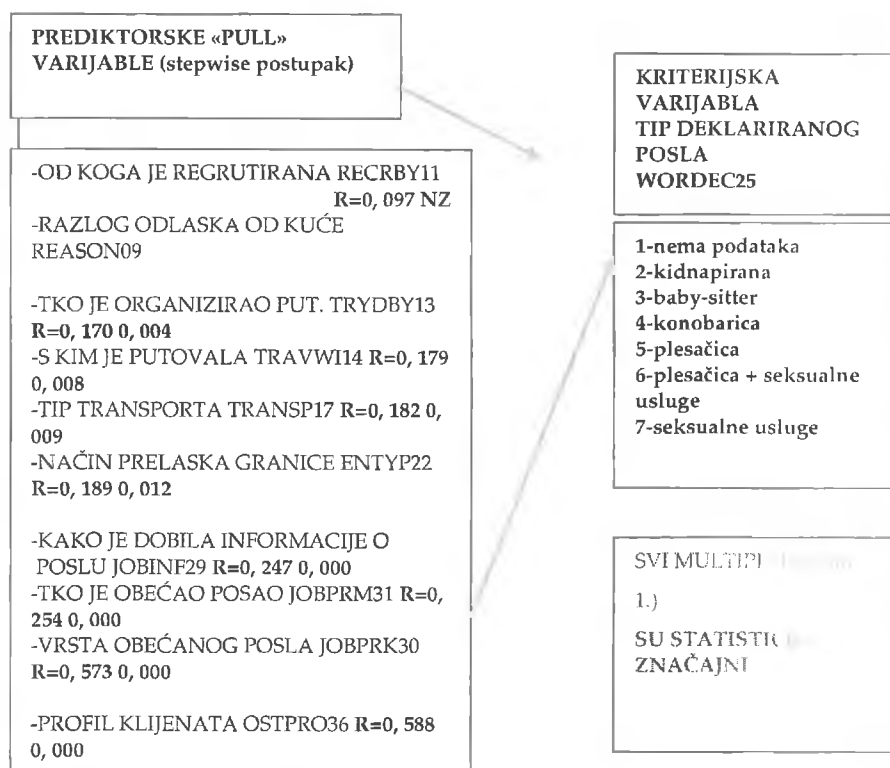
Prema konvencionalnom standardu interpretacije koeficijenta korelacije, do veličine $R < 0,200$ ne postoji za istraživanje socijalnih fenomena statistički značajna korelacija. Kako su svi naši multipli koeficijenti korelacije kao i koeficijenti regresije β nesignifikantni, konstatiramo da na podacima našeg uzorka nismo potvrdili utjecaj ekonomskog statusa familije, ruralno urbanog domicila, nezaposlenosti i frekvencije zaposlenja, nedostatka naobrazbe i radnog iskustva kao "push" faktore koji podstiču i intenziviraju trafficking te guraju mlade žene i djevojke da se opredijele za prostituiranje.

Pojedinačna regresijska analiza pokazala je da razoreni odnosi u porodici i prisutnost alkoholičarskog i kriminalnog okruženja statistički značajno su povezani sa prediktorima koji djeluju na opredjeljenje djevojaka i mladih žena za profesionalnu prostituciju. Dakle, samo u tom smislu, ako je uz nezaposlenost i siromaštvo prisutno i socijalno patološko okruženje i ponašanje onda se javlja prediktivna karakteristika "push" djelovanja siromaštva,

no ono samo po sebi kao ni nezaposlenost i ostali elementi socijalne deprivacije ne determinira da bi se mlade žene i djevojke opredijelile za dobrovoljnu prostituciju i otisnule u zemlje Zapadne Europe. Prema rezultatima ovog našeg istraživanja dominantno opredjeljenje za odlazak u zemlje Zapadne Europe *nije prostitucija*, niti težnja da se preko prostitucije zaradi veliki novac, *nego da se ode na rad* u zemlje Zapada gdje se očekuje da će biti pristojno plaćene za rad na uslužnim poslovima te moći od toga uštedjeti ili izdržavati obitelj. Tu želju obilato iskorištavaju trgovci ljudima i široka mreža njihove organizacije koja putem regrutiranja, krijumčarenja, prevare, obmane i prodaje žena i djevojaka, dovode ih u poziciju da je prostitucija jedina realnost u kojoj se nađu bez dokumenata u potpuno stranoj nepoznatoj zemlji, izložene na milost i nemilost onima koji su ih prodali i onima koji su ih kupili.

U tom smislu i društvenu akciju na suzbijanju ove već masovne kriminalne pojave trafficking-a ljudima treba prizemljiti sa opće sociološke ravni na sociopsihološku razinu visokorizičnih grupa i situacija u kojima se odvija regrutiranje, porobljavanje i seksualno eksploatiranje djevojaka i mladih žena, a konkretnu akciju represije graditi na kriminološkim spoznajama etiologije i fenomenologije ponašanja svih korisnika lako zarađenog – "crnog novca od bijelog roblja".

Kriminalistički pristup po našem mišljenju trebao bi prvenstveno slijediti "trag novca" i represiju usmjeriti ne samo na vlasnike i objekte gdje se žrtve prinudno zadržavaju i prostituiraju, već i na istraživanje tokova korupcije vlasti koja izdaje dozvole za rad tih lokala, policije koja kontrolira i ima nadzor nad radom tih lokala, te posebno financijske policije koja bi nesumnjivo mogla bez ikakvih većih poteškoća utvrditi utajivanje poreznih obaveza, jer se taj novac nigdje ne iskazuje, a načini njegovog pranja su nesumnjivo teško krivično djelo. Mogli bismo dodati i sugestiju da se ispita legalitet i porijeklo imovine i gotovine (cash-a) pojedinaca koji u relativno siromašnoj zemlji kakva je Bosna i Hercegovina prosto budu oči običnom svijetu svojim bahatim ekonomskim ponašanjem, objektima koje izgrađuju i investicijama u koje se upuštaju. To potvrđuju i naši nalazi u intervjuima osuđenih trafikera, koji izjavljaju da ulog u početak posla zahtijeva minimum 250. 000 KM, ali i da jednogodišnja dobit u "boljim objektima sa više od 7 žena" donosi čistog 300. 000 DM. (navedeno u transkriptu intervjuja provedenog sa 5 osuđenih trafikera u KPD Zenica 18. 09. 2003.)

5 Hijerarhijska multipla regresijska analiza utjecaja "pull" faktora na prisilnu i dobrovoljnu prostituciju trgovanih žena – djevojaka – u BiH

Kao "pull" faktor najviše djeluje "vrsta obećanog posla" (JOB PRO) i način kako je žrtva dobila tu informaciju, zatim tko je organizirao putovanje, te za one koje su računale sa seksualnim aktivnostima značajan je faktor profil klijenata (stranci u BiH).

U regresijskoj analizi nezavisne varijable nazivamo prediktorima i provjerava se njihovo djelovanje na zavisnu varijablu koja u našem modelu predstavlja "tip deklariranog posla" koji ide slijedećim stupnjevima skale: 1) nema podatka, 2) kidnapirana, 3) baby siter i sl., 4) konobarica, 5) plesačica, 6) plesačica + seksualne usluge, 7) seksualne usluge. Dakle, mi provjeravamo da li, koji i kako "pull" faktori su značajno korelirani sa ovom skalom, odnosno koliko predikcioniraju ponašanje koje ide od prinudne do dobrovoljne prostitucije.

Iz prikazanih rezultata vidljivo je da tek uvođenjem prediktora "*Kako je dobila informaciju o poslu?*", te prediktora "*Tko je organizirao putovanje?*" javlja se početni statistički značajni prediktivni utjecaj. Naime, tek dobivanje informacije o poslu od poznatih ili od nepoznatih ljudi, i ovisno od činjenice da li je putovanje organizirala sama ili sa prijateljicom odnosno da li ga je organizirao trgovac-krijumčar, uočavamo početni prediktivni utjecaj koji je još uvijek na niskoj razini.³

Izraziti prediktivni utjecaj dalo je uvođenje u regresijsku analizu "pull" varijable "*vrsta obećanog posla*". Primjenjujući koeficijente determinacije uviđamo da je uvođenjem ovog lažnog primamljivog obećanja što će raditi u zemlji destinacije, multipla predikcija dosegla visoko značajnu korelaciju od $R = 0,573$ ili $R^2 = 33\%$ zajedničke varijance rezultata prediktorskih i spomenute zavisne varijable.

Taj prediktivni utjecaj tek minimalno značajno povećava na ($R = 0,588$) "*profil klijenata*" (od lokalnih muškaraca, pripadnika SFOR-a do internacionalne klijentele).

Dakle možemo prihvatiti da **najsnažnije djeluje kao "pull" faktor obećanje dano u vezi posla, posebno ako je došlo od bliske ili poznate osobe kojoj žrtva vjeruje, te ako je žrtva putovala sa njoj poznatom osobom od povjerenja.**

Ostale "pull" varijable izuzev profila klijenata nemaju značajniji privlačeci utjecaj. Stoga je i zanimljivo da se trafficeri sve više prebacuju na regrutiranje putem mreže *prijateljica* kojima žrtve vjeruju, posebno na one koje su već bile i zarađivale u inostranstvu i time demonstriraju pri povratku u zemlju domicila.

Prema našim informacijama iz razgovora sa osuđenim trgovcima – gazdama barova i noćnih klubova, oni se orijentiraju na sve bolje odnose (!! sa "svojim djevojkama" dozvoljavajući im sedmični izlazak, podjelu zarade i godišnji odlazak kući pri čemu dogovaraju njihovu ulogu u regrutiranju "novih kolegica". (str.)

---

³ Da bi se provjerila snaga povezanosti, odnosno utjecajnosti treba izračunati koeficijent determinacije ($R^2 \times 100$ tako da se R kvadrira). Kvadrirani R u ovom slučaju iznosi 0,021 što govori da postoji prediktivni utjecaj koji objašnjava varijable samo 2,5% zajedničke varijance rezultata nezavisne (prediktora) i zavisne. (kriterijske) varijable.

6. KLASIFIKACIJA ŽRTAVA TRAFFICKING-a

Na podacima drugog uzorka (N = 238) primijenili smo cluster (taksonomski) analizu. Ovaj multivarijantni metodički pristup obradi podataka polazi od karakteristika koje su zajedničke određenim skupinama ispitanica i klasificira ih na bazi analize svih njihovih (81) karakteristika u određeni broj clustera. Napominjemo da je postupak računski potvrdio realno postojanje **samo tri skupine** (clustera) u koje je razvrstao sve ispitanice našeg uzorka (N = 238).

1. **Cluster 42 ili 17, 6%** od ukupnog uzorka upustile su se i prihvatile prostituciju, ali ne i seksualnu eksploataciju. "**upitne žrtve**"
2. **Cluster 81 ili 34, 0%** od ukupnog uzorka prevarene, otete, skupo prodane i prinuđene na prostituciju i dužničko ropstvo. "**neupitne žrtve**"
3. **Cluster 115 ili 48, 4%** od ukupnog uzorka obmanute, izigrane, jeftino prodane i seksualno eksploatirane. "**situacione žrtve**".⁴

Brojčani i postotni iznosi ove objektivne klasifikacije nedvojbeno potvrđuju da se *samo o 17, 6%, dakle, tek svaka peta žena i djevojka koje su potražile pomoć u IOM-ovim skloništim može sa stanovišta njihovog habitusa smatrati da se svjesno i dobrovoljno upustila u prostituciju, ali ne i u proces trafficking-a u kome će biti seksualno eksploatirana, socijalno deprivirana i ekonomski diskriminirana.*

U najtežem položaju kao *neupitne žrtve* nalazi se 34% ili svaka treća žena-djevojka koja je potpuno prevarena i čak na neki način kidnapirana, te prinuđena na prostituciju i dužničko ropstvo i stvarno ropstvo.

Polovinu ispitanica našeg uzorka (48, 4%) predstavljaju situacione žrtve tj. one žene-djevojke koje su privukli "pull" faktori lažnog obećanja o dobrom poslu i zaradi, a dočekala ih je stvarnost da su seksualno eksploatirane i onemogućene da išta poduzmu da promjene svoj položaj objekta u vlasništvu gazde. Ta bespomoćnost čini posebno vulnerabilnim ako su još bile izložene fizičkom zlostavljanju, te ako im je ograničena sloboda kretanja.

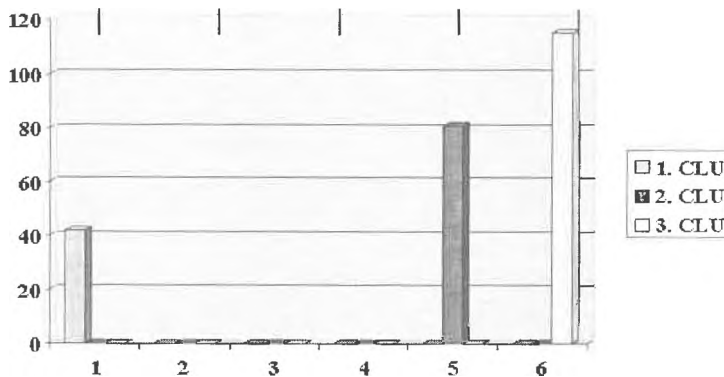
---

⁴ Analizom sadržaja diskriminirajućih varijabli po clusterima zbog njihovog sadržaja opredijelili smo se na slijedeće termine: predlažemo kao odgovarajuće termine: neupitne, upitne i situacione žrtve za skupine ispitanica koje je taksonomska analiza razvrstala u navedena tri cluster-a.

Za **cluster 1** smo utvrdili, a sada i analizom sadržaja modaliteta značajnih varijabli, potvrdili, da se radi o djevojkama-ženama koje su se upustile i prihvatile prostitucije, ali su kao što ćemo vidjeti iz naredne analize, mnoge od njih bile seksualno zlostavljane i eksploatirane od strane vlasnika – gazde, te kasnije preprodane drugim vlasnicima noćnih klubova ili barova u Bosni i Hercegovini.

Differentia specifica **cluster 2** i **3** je prvenstveno u **težim uvjetima početne i prolongirane viktimizacije**. Naime, djevojke-žene iz **cluster 2** **potpuno su bile prevarene i prinuđene na prostituciju** sa kojom nisu računale, te izložene većem broju klijenata uz totalnu zabranu slobode kretanja i dostupnost medicinskih usluga. S obzirom da su djevojke iz **cluster 2** skuplje prodavane, odnosno kupovane to su u slučaju dužničkog ropstva bile više eksploatirane **nego žene iz cluster 3**. Ta razlika je uočljiva i po poziciji finalnih cluster centara na niže prikazanom grafičkom prikazu.

6 Ilustrativni grafički prikaz pozicije pojedinih clustera na kontinuumu distanci između finalnih cluster centara ($x_1 = 1, x_2 = 5, 0937, x_3 = 7, 0622$)

Iz ovog prikaza vidljiva je distanca 2. i 3. clustera od 1. i njihova međusobna razlika koja je znatno manja nego što je u odnosu na 1. cluster.

7 KLASIFIKACIJA ŽRTAVA PO INTENZITETU VIKTIMIZIRANOSTI

Analizu viktimizacije žena-djevojaka trgovanih u BiH završit ćemo prikazom **kombiniranih varijabli** od pojedinačnih pokazatelja izloženosti procesu viktimizacije, bez obzira da li su žrtve bile prinuđene i dobrovoljno prihvatile pružanje seksualnih usluga. Naime, kako smo napomenuli, ukoliko su prisutne koje od **situacija ekspaniranosti u kršenju elementarnih ljudskih prava i sloboda, ne može se govoriti o dobrovoljnom pristanku na ponuđeni položaj i zahtijevano ponašanje.**

S druge strane, ukoliko je više elemenata kršenja ljudskih prava i sloboda prisutno, to je žrtva izložena većem intenzitetu viktimizacije.

Strukturalno analitički ovu tvrdnju potkrepljuju podaci slijedećeg grafičkog prikaza.

TABELA 5. : *Klasifikacijska shema viktimizacije žrtava trafficking-a*

	Stupnjevi	N	%	Kriteriji
A1	potpuno ropski odnos	(50)	21,0	prisutno je svih 5 oblika zlostavljanja i restrikcija
A2	djelomični ropski odnos	(55)	23,1	prisutna su četiri oblika zlostavljanja i restrikcije
B1	teški oblici viktimizacije	(47)	15,7	prisutna su tri izražena oblika zlostavljanja i restrikcije
B2	srednje teški oblici viktimizacije	(48)	20,2	Prisutan 1 teži ili 2 srednje teška oblika restrikcije ili zlostavljanja
C1	Blaži oblici viktimizacije	(32)	13,4	prisutan je bio samo 1 od oblika restrikcije ili zlostavljanja
C2	nikakvi oblici viktimizacije	(8)	2,5	nisu bile zlostavljane i nisu postojale restrikcije slobode kretanja ili dostupnost medicinskih usluga te su bile plaćene za svoje usluge
TOTAL		238	100	

Ovako izvedena i na podacima provjerena klasifikacijska shema može poslužiti za trijažiranje djevojaka i žena koje traže ili su upućene na pomoć međunarodnih organizacija. To također može doprinijeti potpunijem, boljem i komprehenzivnijem tretmanu i rehabilitaciji žena-žrtava, odnosno omogućiti da se utvrde stvarne žrtve koje su bez obzira na formalno iskazani stres bile u situaciji teškog viktimiziranja odnosno u

ropskom odnosu. Nesumnjivo bi bilo korisno sve žrtve trafficking-a iz A stupnja tretirati sa najvećom pažnjom i brigom te financijskom pomoći dok se za C stupanj to ne bi zahtijevalo. Posebno bi bilo korisno provjeriti funkcioniranje klasifikacijske sheme u procesu rehabilitacije i reintegracije žrtava.

Naš konačni zaključak gradimo na utvrđenoj činjenici da gotovo nema (samo neznatnih 2, 5%) žena i djevojaka koje su se upustile ili su bile prinuđene na proces trafficking-a, a da nisu na neki način **viktimizirane i izrazito socijalno lišene svojih ljudskih prava i građanskih sloboda**. U **potpuno ropskom odnosu** opstajala je svaka peta trgovana žena-djevojka u BiH, dok je **teškim oblicima viktimizacije bila izložena svaka treća trgovana žena-djevojka**.

Stoga je proces trafficking-a u BiH karakterizirala izrazita brutalna prinuda vršena fizičkim, mentalnim i seksualnim nasiljem, te totalnim ograničavanjem slobode kretanja i dostupnosti medicinskih usluga, a ciklus zlostavljanja zatvarao se i potpunom seksualnom eksploatacijom i permanentnim preprodajama izigranih neplaćenih žrtava.

Da nije bilo poticaja međunarodnih i nevladinih organizacija ovaj fenomen bio bi posve prikriven i stereotipno objašnjavan većim prisustvom vojnih snaga i anemijom postratnog bosanskohercegovačkog društva.

Kriminalna etiologija ovog fenomena izmicala bi pažnji javnosti i vlasti, posebno zbog koruptivne snage kapitala sa kojim raspolažu trgovci i gotovog novca kojeg svakodnevno ubiru na račun svojih žrtava.

Bilješka o autoru

Autor istraživanja Vladimir Obradović profesor je metodologije u kriminalističkim naukama na FKN Sarajevo. Bio je osnivač, dekan i prodekan Fakulteta kriminalističkih nauka u Zagrebu od 1990. do 1994., a od 1996. po umirovljenju u MUP-u RH angažiran je kao visiting profesor u Sarajevu i Višoj medicinskoj školi u Bihaću gdje predaje socijalnu patologiju i komunikacijske vještine. Doktorirao je sociologiju sa užim područjem metodologija društvenog istraživanja na FPN u Zagrebu. Pored metodologije istraživačko interesno područje su kriminologija, socijalna patologija, sociologija i psihologija.